

Кыбыева З.Ж., Бакирова Э.У., Джороева А.Т.

**АДАМГА ЭКИ НЕРСЕ КЕРЕК: БИРИ-ТИЛ, БИРИ-ДИЛИН ЖҮРӨКТӨГҮ
(тилдин жана дилдин тазалыгы жөнүндө ой-толгоо)**

Кыбыева З.Ж., Бакирова Э.У., Джороева А.Т.

**ЧЕЛОВЕКУ НУЖНЫ ДВЕ ВЕЩИ ПЕРВОЕ – ЯЗЫК, ВТОРОЕ – ИСКРЕННИЕ
ЧУВСТВА (размышление о языке и искренних чувствах)**

Z.Zh. Kybyeva, E.U. Bakirova, A.T. Dzhoroeva

**PERSON NEEDS TWO THINGS: THE FIRST IS THE LANGUAGE, THE SECOND
IS SINCERE FEELINGS (thinking about language and sincere feelings)**

УДК: 8.80

Тил маданияты маселесиндеги жанды кейшкен көрүнүштөрдү көрсөтүп эле жөн болбой, алардын себептери жөнүндө да айтышыбыз керек. Тил сабаттуулугу биринчи иретте үйдө, бала бакчада, мектепте түптөлөрү, калыптанары белгилүү. Эң биринчи тилдин эркин чабыттап өсүшүнө мүмкүнчүлүк бере тургандай материалдык база түзүү. Эне тилдин кадыр-баркын көтөрүү үчүн республикадагы бардык орто жана жогорку окуу жайларында кыргыз тили жана адабияты предмети боюнча бүтүрүү сынактарын киргизүү керек. Негизинен дагы окуу планында мектептеги, орто жана жогорку окуу жайларында кыргыз тили жана адабиятына сааттарды көбөйтүү зарыл, сөз өстүрүү адабине да көңүл буруу абзел. Атайын орто жана жогорку окуу жайларында орус топтооруна аудиториядан тышкары иштерде кыргызча жүргүзүүнү тажрыйбалоого киришүү зарыл. Адам баласы үчүн тилдин жана тазалыгы аябай мааниге ээ. Кыргыз тили бүгүнкү күндө түрк тилдеринин ичинде жазмасы өнүккөн, адабий тилдин нормалары дээрлик такталган улуттук тил катары өнүгүүдө.

Негизги сөздөр: тил, сабаттуулук, материалдык база, кадыр-барк, сынак, сааттар, сөз өстүрүү, бала бакча, мектеп, окуу жай.

Мы должны не просто указать на проблемы в вопросах культуры речи, но и назвать причины возникновения таких проблем. Известно, что грамотный язык формируется в семье, детском саду и школе. Чистота языка и сердца очень важна для человека. Сегодня кыргызский язык – среди тюркского языка развита письменность, и нормы литературного языка практически определены. В первую очередь для обогащения свободного языка должна быть материальная база. Для повышения значимости родного языка необходимо ввести в средние и высшие учебные заведения республики кыргызский язык и кыргызскую литературу в выпускные экзамены. Также необходимо увеличить количество часов по кыргызскому и кыргызской литературе в средних и высших образовательных учреждениях и обратить большое значение на обогащение языка.

Ключевые слова: язык, грамотность, материальная база, достоинство, экзамен, часы, обогащение языка, детский сад, школа, образовательное учреждение.

We must not only point out the problems in matters of speech culture, but also call the reason for such problems. It is known that a literate language is formed in the family, in kindergarten and at school. The purity of the tongue and heart is very important for a person. Today, the Kyrgyz language is among the Turkic language,

writing is developed and the norms of the literary language are practically determined. First of all, for the enrichment of a free language, there must be a material base. In order to increase the importance of the native language, it is necessary to introduce the Kyrgyz language and Kyrgyz literature into the secondary and higher educational institutions of the republic in the final exams. It is also necessary to increase the number of hours on Kyrgyz and Kyrgyz literature in secondary and higher educational institutions and pay great attention to the enrichment of the language.

Key words: language, literacy, material base, dignity, exam, hours, enrichment of the language, kindergarten, school, educational institution.

Эне тил! Кандай жөнөкөй, кандай терең, кандай улуу сөз! Дал ушул сөз ар бирибиздин каныбызды ойнотуп, сезимибизди ойготуп, акылыбызды арыштагып турат. Эне тилин коргоо үчүн илгери «Манас» бабыз жоого аттанган. Ар бир доордун, ар бир кылымдын, мезгилдин эр-азаматтары эли-жери, эне тили үчүн жан аяшкан эмес. Биз дагы эне тилибизди унутпайлы! Себеби дал ушул тилде мектеп босогосун аттап, «А» тамгасын үйрөнгөнбүз. Бирок ушул эне тилибизди барктай албай, аны дат баскан ийнедей кылып, кээ бир кыргыз адамдары тилин унутуп бараткансыйт. Мына ушундан улам мени көп ойлонгон нерсе – кыргыз тилинин эртеңи, тагдыры. Дүйнөдө ондогон, жүздөгөн улуттардын тилдери унутулууга дуушар болгону турат. Эгер алардын эне тили унутулса, анда алардын коломтосунун оту өчкөнү өчкөн. Унутулган тилди эч ким эч качан эч нерсе менен кайтара албайт.

Биздин мамлекетибизде «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик тили жөнүндөгү» мыйзамы 1989-жылдын 23-сентябрында кабыл алынган эле. Жакында бул мыйзамдын макал алгандыгынын 30 жылдыгы белгиленди. Ал күнгө карата жер-жерлерде акыркы жылдары даярдыктар көрүлүп жатат. Ушундай даярдыктарга – улуттук телерадиокорпорациясы тарабынан тартылган көптөгөн кечелер, сынактар, оюн-зооктор өткөрүлгөн жана өткөрүлө бермекчи. Бирок бул көрсөтүүлөрдү толук канааттандыруу деп эсептөөдөн алысмын. Ошол көрсөтүүлөрдү көрүүчүлөргө

ырахат тартуулап, дили-дители менен далалат кылып, үйрөнүүгө умтулгандай кылып өткөрүү керек. Ал үчүн **кыргыз тилинин улуулугун жана тазалыгын** даңазалаган ырларды, сөздөрдү, макал-былакаптарды тартуулаш керек го деп ойлойм.

Газеталарды окуп отуруп, терең ойго чөмүлдүм. Анткени, кыргыз тили жөнүндө кабыл алынган мыйзамга отуз жыл болду, бирок анда коюлган талаптарга дале болсо көңүл бурулбай, кыргызча таза сүйлөбөй, сабаттуу жазбай, эрежелерди сактабай, чалды-куйду, будун-чаң кылып жатабыз.

Газеталарды-журналдарды элибиз кызыгып окушат. Жалпы эл алардан таалим-тарбия алышат. Ошондуктан, газета-журналдарда эмгектенип жаткан кабарчылар анын сапатына, сабаттуулугуна сөзсүз көңүл буруулары тийиш болчу. Мен газета-журналдарда айрым кездешкен кемчиликтерге газета-журналдарда иштеп жаткан кызматкерлердин, окурмандардын көңүлүн бурдум келди, анткени мындай кемчиликтерди бардык эле газета-журналдардан кездештирүүгө болот.

1. Кыргыз тилинде келер чактын арсар түрүн – ар-, деген мүчө жасайт. Ал ошол эрежени эстериңен чыгарып коюп, болоор, иштээр, кесеер, өтөөр ж.б. деп туура эмес жазышат.

2. Сөздөрдү ташыганда да атайын эрежелер боюнча ташыйбыз, муундарга ажыратабыз. Ошондуктан, бет алды ташый берүүгө болбойт. Эки үндүүнүн ортосуна эки үнсүз келсе, бирөө биринчи муунга, экинчиси экинчи муунга, эгер бир үнсүз келсе, экинчи муунга кетет. Сөздү ташыганда ошол эреже боюнча ташуу керек, болбосо оркойгон орфографиялык катарды кетирген болобуз: **нари-сте, импор-тук, тар-тпайт, жый-ырма, медпунк-тка деп туура эмес ташылган сөздөр** жалгыз калтырылып ташылган тамгалар газета-журналдардан көп кездешет.

3. **Эч ким, эч нерсе, эч кандай, эч качан** өңдүү таңгыч ат атоочтор дайыма бөлөк жазылат. Ал эми газета-журналдарда бирде чогуу, бирде бөлөк жазылып жүрөт. Биз кабыл алган орфографиялык эрежелерди эч ким өзгөртө элек. Ошондуктан, биз өз билгенибиздей бурмалай бербей, эреженин талабы боюнча туура жазышыбыз керек.

Кыргыз эли уул-кыздарына ысымдарды коюуда, ал ысымдын маанисине көп көңүл бурушар эле да. Мисалы: Арууке – тазалык, сулуулук дегенди түшүндүрөт, Азыркы учурда кыргыздар өздөрүнүн атын кыскартып, орусчалап Айчүрөктү – Аня, Аселди – Ася, Алтынайды – Айка дешет. Мунун эмне кызыкчылыгы, эмне таңсыгы бар. Иван эч качан «Мен Имашмын» дебейт. А эмне үчүн Имаш Иван болушу

керек. Же муну менен биз өзүбүздүн жетишкендигибизди көрсөтөлү деп жатабызбы? Мүмкүн, бул биздин маңкуртугубуз болуп жүрбөсүн?.. Күндөлүк турмушубуздан өзүбүз көрүп, күбө болуп жүргөндөй, беш уландын башы бириккен жерде бешөө тең болбосо да, төртөө орус тилде сүйлөшкөн **«азаматтар» Балким**, алар орусча, же башка тилде сүйлөө – «маданияттуулуктун белгиси» деп түшүнүшөр. Туура, тил билүү – адамдын интеллектуалдык деңгээлинен кабарлайт. Кыргыз менен накта кыргызча, орус менен таза орусча өзбек менен өзбекче, Европа элдери менен англисче сүйлөй билүүгө не жетсин! Бирок эне тил ар убак биринчи орунга коюларын жана анын ыйыктыгын унутпашыбыз керек. Азыркы жаштар гана эмес, чоң эле кишилер да тилибизди барк албай кеткен сыяктуу. «Улуу көч кайда баштаса, кийинки көч анын жолун улайт» - дегендей алардын таалимин алган жаштар да, «киргиз» болуп баратышпайбы.

«Кечээ жакында эле (азыр дале байкала калып жатат) өз эне тилин, өз элинин маданиятынын өнүгүшүн колдоп чыккан адамдарды улутчул катары күнөөлөр эле. Ломоносовду же Тургеневди орус тилине болгон улуу урматы үчүн шовинист катары айыптоо акылга сыяр беле.

Ушул күнгө чейин кыргыз тилин билбегендиктен, республикада жашаган башка улуттун өкүлдөрү ала-тоолук журттун адабиятынан, маданиятынан, тарыхынан обочо калып отурат. Жөнөкөй эле ой-толгоо, айрыкча, тейлөө тармагында эмгектенген орус тилинде сүйлөгөн адамдардын кыргыз тилин толук билиши шарт. Мисалы: аэропорттордун, жүргүнчүлөрдү тейлөөчүлөрдүн, кассадагы, соода-сатык, калкты турмуш-тиричилик жактан тейлөө мекемелеринде иштеген адамдар кыргыз тилинде кайрылган кардарларга түшүнбөй ийинин куушуруп турат.

А чынында бизде көп жетекчи кызматкерлерди ишке дайындоодо жергиликтүү элдин тилин, үрп-адатын билиш маселесине олуттуу дале көңүл бурулбайт. Албетте, мунун өзү бюрократиялык борборлоштуруунун шарттарында калыптанган административдик – буйрукчул усулдун жана номенклатуралык өзүм билемдиктин натыйжасы.

Республиканын улуттук тилин башка калктын өкүлдөрүнүн билиши керектиги тууралуу айтып, жазып жатабыз. Ал эми кыргыз улутунун өкүлдөрүнүн өзүнүн эне тилине жасаган мамилесинин даражасы кандай болду экен? Элдин өзүнө-өзү сын көз менен кароого жөндөмдүүлүгү анын рухий жактан жетилгендигинин күбөсү деп айтылат. Андай болсо, дал ушундай сапатка биз эгедер болдук бекен?

Мына ошондуктан, турмуштун муктаждыктары айтып турат: Мамлекеттик тилдин жандуу, чыныгы практикасы биринчи иретте тейлөө чөйрөлөрүндө «жүрөк кагып» турушу зарыл. Бул тармакта иштей турган адамдарды окутуп даярдоочу окуу жайларында негизги кесиптик документ менен кошо кыргыз тили боюнча сабат күбөлүгүн ыйгаруу учурдун талабына бап келер эле.

Баарыга белгилүү, маданият – бул элдин жүзүн ачып көрсөтө турган күзгү. Өзүнүн улуттук кадыр-баркын сактап, башкалардын алдында өзүнүн улуттук жүзүн көрсөтө албаган эл, менимче, өзүн-өзү андап түшүнүүсү ойгоно элек эл. Маселен, аэропорт – бул республиканын дарбазасы го. Улуттун жүзү белгилүү даражада дал ушул дарбазадан башталат эмеспи. Далил катарында «Манас» аэропортунун имаратында темир бетон менен чылк орусча жазуулардан башка эмне бар? Кулактандыруу, кыргызча жазуулар, улуттук оймо-чиймелерди көрүү кыйынга турат. Имараттын өзүндө эч кандай чыгыштык стилдин издери жок. Имараттын үстүнөн да, дубалдарынан да Кыргыз Республикасынын колоритин элестеткен кандайдыр бир символдорду көрө албайсың. Кыскасы, аэропорт улуттук жышаандан караманча алыс калган. Улуттук кадыр-барк сезими кайда? Менимче, элдин тилин сактай турган – элдин өзү.

Дүйнөдөгү жүздөгөн тилдердин өзөгүндө бутактап бүр байлаган улуттук тилибиздин өсүп-өнүгүшүнө шек келтирүү, өз эне тилинин баркы-баасын этибарга албоо аны өгөйсүнтүп жерүү, үркүп алыстоо, оозеки сүйлөө, жазуу кебинин жардылыгы, супсактыгы жана калк тилиндеги көркөм каражаттардан (макал-ылакаптар, туруктуу сөз айкаштар ж.б.) пайдалануу мүмкүнчүлүгүнүн жетишсиздиги, дагы ушул сыяктуу тескери жышаандар, айрыкча, жаштар арасында илдет сыңары жайылып бараткансыйт.

Өзөктү зилдеткен ушул илдет эне тилин жаш муундардын жан дүйнөсүнө терең сиңирүү, ал аркылуу рухий маданиятка телчиктирүү таалим-тарбиясы үстүрт, бошоң жүргүзүлгөн же такыр унутта калган үй-бүлөдө орун-очок алууда. Адам баласы жарык дүйнөгө бой таштагандан үй-бүлөдөгү таалим очогуна жылынары белгилүү го? Ак бешикте термелген жагымдуу добуш, жылуу обон наристенин алгачкы сезим туйгусу касиеттүү эне сөзү тура. Ошол касиеттүү эне сөзү жылаажын добушка чөмүлүп, бала «жытына» киришип, бойтойгон ооздон кең дүйнөгө кайрадан агылып келет эмеспи.

Тилекке каршы, жаш муундардын бир тобу (шаарда жашаган кыргыз балдарын баса белгилеп айтып жатабыз) эне тили тарбиясынан оолак чоңою-

шууда. Алар жөнөкөй сөздөрдүн лексикалык маанисин ажырата алышпайт. Айла кеткенде, окуу китебиндеги грамматикалык эрежелерди таанып-билүү жөндөмүнө көнүктүрүүдө орусча-кыргызча сөздүк жумуштарын жүргүзүү ыкмаларына кайрылууга аргасыз болобуз. Эне тили тарбиясы үй-бүлөдө өз деңгээлине төп, ырааттуу ишке ашырыла барса, мектепте ушул өндүү артыкбаш түйшүктөр түзүлмөк эмес. Баланын өмүр жолунун башаты үй-бүлө тарбиясына барып такалат. Ушул мезгил эне тилин өздөштүрүүдөгү негизги бөлүк болуп эсептелет.

Ар бир улуттун, элдин кылымдар бою куруп жыйнап келген залкар байлыгы анын эне тили болуп эсептелери баарына маалым.

Кыргыз тили илимдин тили болушка жөндөмсүз болсо бир жөн. Эне тилибиздин илим тили болууга жөндөмдүүлүгүн улуттук тилдеги энциклопедия, табигый жана гуманитардык илимдердин котормолору, кыргыз тили жана адабият таануу илими, илимдин көптөгөн тармактары боюнча жарык көргөн илимий терминдердин орусча-кыргызча сөздүктөрү далилдеп отурбайбы. Кошумча далил керек болсо, өткөндөгү тарыхый тагдыры жалпысынан биздикине окшош коңшулаш Монголияда дале илим монгол тилинде өнүгүп жатпайбы.

Тилекке каршы, тилчи, адабиятчыларды эсепке албаганда илимий чөйрөдө илимди кыргызча сүйлөтүүгө, кыргызча илим жазып машыгууга жасалган активдүү аракеттер көрүнбөй жатат. Жадегенде колдон келе турган тарыхты да эне тилде жазууга моюн жар бербей отурат. Кыскасы, улуттук илимий интеллигенциябыздын өз тармактарында эне тилине далысын салып турганы өтө тынчтандырат. Биз бүгүн болбосо эртең болор, бүгүн жасалбаса кийин башкалар жасар деп жүрүп жатабыз. Бирок, тилекке каршы, Чыңгыз Айтматов айткандай: «Бүгүн кыртышта түйүлүп-тамырлабаган нерсе, эртеңки келечекте өсүп чыкпайт». Эгерде илимий интеллигенция мындан ары да азыркыдай кыргыз тилине кылчайбай кете бере турган болсо, анда баягы Сур эчкини кууган Кожожашка окшоп, улам алыстап кете берип, кийин эне тилге кайтып келүү мүмкүн болбой калышы ыктымал.

Тил маданияты маселесиндеги жанды кейиткен көрүнүштөрдү көрсөтүп эле жөн болбой, алардын себептери жөнүндө да айтышыбыз керек го. **Тил сабаттуулугу биринчи иретте үйдө, бала бакчада, мектепте түптөлөрү, калыптанары** белгилүү. Окуучу үчүн таянар үлгү – элден мурун мугалимдин сабаттуу, байланыштуу кеби. Мектептерде эне тилин көркүнө чыгара сүйлөгөн мугалимдер аз эмес. Бирок ошондой болсо да айылдык Аманбаевдин кыргыз теле

көрсөтүүсүнө жазган каты тынчсыздандырбай койбойт: «Мугалимдер өздөрү окуучулар менен сүйлөшкөндө дневник, начальный класс, учебник жок, история сабагы, списка, местаңа отур жана башка ушу сыяктуу деп сүйлөшөт. Насаатчылары ушундай сүйлөшсө, анда окуучулары кантат? Көгүлтүр экран аркылуу ушул нерсени айтып койсоңузда». Мугалимдин сөз маданиятынын жардылыгына, алардын жогорку окуу жайларында кыргыз тилинде окубагандыгы, же сааттардын аз өтүлүшү студенттердин келечекте кыргызча өтө турган сабактардын маселелерин кыргызча талкуулап, сүйлөп машыкпагандыгы сөзсүз таасирин тийгизип жатат. Ачык айтышыбыз керек, айрым жаңычыл аракеттердин бар экендигине карабастан кыргыз тили сабактарында, адатта, көбүнчө **эрежелерди кургак жаттоо үстөмдүк кылып келе жатат**. Класста окуучуларды **сөз чеберчилигине жана сөз маданиятына** машыктырууга негизги басым жасалбайт. Көнүгүүлөрдүн тексттери көбүнчө эрежелерди бышыктоого арналат. Мисалы: «Асан базардан китеп сатып алды. Гулнаранын жашы – жыйырмадан ашып калган келин. Бала машинага жабышты. Клубда концерт болду. Сүйлөмдүн алдын сызып, сын атоочтун эрежесин айткыла» деген өңдүү суроо, тапшырмалар, көнүгүүлөр басымдуулук кылып келет. Бирок мисалга алынган сүйлөмдөрдө **тарбиялык** маани барбы? Мындай мазмунсуз тексттерге бастырылган окуу китептери **эне тил сабагында сөз маданияты өнүккөн чыгармачылык менен ой жүгүрткөн жана аракеттенген активдүү инсанды калыптандыруу** талабына жооп бере алабы? Биздин тил маданиятынын начарлыгына бир чети мына ушул мектептеги тил сабагынын маанисиз мүнөзү да себепкер десек болот.

Мына ошондуктан, Советбек Байгазиевдин: «Кыргыз тили кыргыз пенделеринин кайдыгерлигинен азап чегип, өз ата мекенинде арыш керип, өркүндөп, өсө албай отурат. Мен Кыргызстанымдан кыргыз тилине кайдыгер кыргыз академигин көрдүм. Кыргыз тилине кыйшык көз менен караган кыргыз министрди көрдүм, депутатты көрдүм. Эне тилин унуткан бишкектик Такинди көрдүм, ошондой эле немени соттон көрдүм. Эне тилин сүйбөгөндү Чүйдөн көрдүм, ошондой эле маңкуртту үйдөн көрдүм, урмат-сыйлуу төрдөн көрдүм. Эне тилде эки ооз сөз жаза албаган айымды көрдүм, ошондой эле бизнесмен байынды көрдүм.

Бурадар! Тетиги өзбектерди, чечендерди, карачы. Израилде еврейлер иврит тилин баладай багып турат, эне тилин отун жагып турат. Эне тилге еврейдин сүйүүсү, дайра болуп ташкындап агып турат, мунусу бүт дүйнөгө жагып турат. Ал эми кыргызбайды карачы, өз тилине аркасын салып, эне тили арт жакта калып жатат. Эне тилин таманга тепсеп, уй сыяктуу

маңыроо кепшеп турат. («Инсандын ич жактан жаңылуушусунун зарылдыгы»), (Бишкек, 1998, 25-б.).

Кыргыз тилинин макам алгандыгынын 30 жылдык майрамы менен кошо улуттук маданиятыбызды мындан ары коргоп, өнүктүрүүгө бекем шарт түзүп берди. Эми мындан ары эне тилибиздин өнүгүү кызыкчылыгы үчүн бүткүл калкыбыз менен шымаланып иштөөгө милдеттүүбүз, кыргыз тилинин мамлекеттик катары коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө ар тараптуу жана толук кандуу колдонулушу үчүн конкреттүү эмнелерди иштешибиз керек? **Сөзүмдүн акырында, айрым сунуштарды ортого салгым келет.**

1. Элден мурун тилдин эркин чабыттап өсүшүнө мүмкүнчүлүк бере тургандай материалдык база түзүү. Кыргыз атуулу ушул Ала-Тоонун ичинде кыргыз тилинде эле кенири жана терең билим ала тургандай шартты түзүүгө умтулуу керек. Мисалы: «Кыргыз тили жана адабияты мектепте» аттуу журналын ачуу каралган эле. Тилекке каршы, бул маселе да сөз жүзүндө калып калды. Биз мындай кайдыгерликтен тезирээк арылууга тийишпиз.

2. Эне тилдин кадыр-баркын көтөрүү үчүн республикадагы бардык орто жана жогорку окуу жайларында кыргыз тили адабияты боюнча **бүтүрүү сынактарын киргизүү керек.** Бул жөнүндө элге билим берүү министрлиги кечиктирбей чараларды көрүшү керек. Мындан сырткары ар кандай ийримдер, аудиториядан тышкары иштер иш жүзүндө иштеп турса жакшы болмок. **Негизинен дагы окуу планында мектептеги, орто жана жогорку окуу жайларында кыргыз тили менен адабиятына сааттарды көбөйтүү керек, сөз өстүрүү адабиятына да көңүл буруу өтө керек.**

3. Кыргыз тилинин майрамдарын, олимпиадаларын, күндөрүн, жумалык, айлык өтүүчү сынактарды (конкурстарды) тез-тез өткөрүп туруу зарыл жана милдеттүү түрдө өткөрүү керек.

4. Атайын орто жана жогорку окуу жайларында орус топторунда аудиториядан тышкары иштерде кыргызча жүргүзүүнү тажрыйбалоого киришүү зарыл. Мындан тышкары сабактардын кыргыз тилинде окулушуна акырындап база түзүшүбүз керек. Бул ишти кыргыз тилиндеги окуу-көрсөтмөлүк китептерди түзүүдөн, орус тилиндеги окуу куралдарын жана адабияттарды кыргызчага которууну уюштуруудан баштаганыбыз ылайык болмок.

5. Борборубузда чоң котормо мекемесин ачуу зарыл. Тарыхый кырдаал ушуну талап кылып турган-сыйт. Бул мекеме дүйнөлүк казынадагы илим менен маданияттын ар тармактары боюнча топтолгон кенчтерди кыргыз тилине үзгүлтүксүз которуу жумушу

менен алек болсо ойдогудай болор эле. Революциядан мурда Монголияда атайын тапшырма менен 64 окумуштуу адам бир жерге чогулуп, Индияда жаралган илимдин мыкты үлгүлөрүн монгол тилине которууну колго алган экен. Ошондо алар байыркы хинди тилинен математика, астрономия, көркөм өнөр, философия, дин өнөрү боюнча 300дөн ашкан томду монгол тилине которуп салышкан экен. Дал ушундай атуулдук эрдикти биз да жасашыбыз керек. Дүйнөдө кандай мыкты китеп, трактат, изилдөө, көркөм кенч болсо, ошонун баары мүмкүн болушунча кыргыз тилинде болууга тийиш. Мына ушундай шартта гана билималыш үчүн бөлөк тилге жалдырап отурмак эмеспиз. Терең билим өз эне тилибиз аркылуу эле камсыз болмок. Биз эмитен мына ушундай стратегияны көздөгөнүбүз талапка ылайык. Антпесек тилибиздин мамлекеттик тил болгону кайсы.

Дүйнөлүк адабияттын мыкты үлгүлөрүн эне тилине которуп басып турган журнал союздук республикалардын бир тобунда бар. Ушундай журналды биз эмне үчүн уюштурууга болбосун [1].

Кыргыз эл жазуучусу Чыңгыз Айтматовдун төмөндөгү таамай айткан сөзү бар: «Ар бир элдин тили ошол элдин миндеген кылымдык акылынан, генийинен, жаралган кымбат жана табылгыс байлыгы, тилдер жоголуп кетиши мүмкүн, жоголуп да жатат, бирок алардын жаралышы кыйын нерсе. Тилдер пайда болгон мезгил кайткыс болуп алыста калды. Азыр ар бир нерсени сактап, кармап калуу зарыл. Ар бир элдин тили – бүткүл адамзаттын мүлкү» [5].

Азыркы олуттуу милдеттерибиздин бири – улуттук аң-сезимди жана өзүбүздүн кадыр-баркыбызды көтөрүүнүн орчундуу куралы болгон эне тилибизди

коргоп жана өнүктүрүү болуп эсептелет. Мына ошол милдетти улуу-кичүү дебей эске тутуубуз, эрежелерди сактоого жана бурмалоого каршы күрөшүүбүз керек.

Кыскасы, кыргыз тилинин мамлекеттик макам алышы эне тилибизди өнүктүрүү боюнча кеңири практикалык иш-аракеттерди жүргүзүүгө чоң мүмкүнчүлүк түзүп отурат. Эне тилибиз – улуттук жүзүбүз, өз алдынча эл экенибизди билгизген ыйык белгибиз. Эне тилибиздин таламдары үчүн баш кошуп, шымаланып жигердүү иштей турган мезгилге жеттик. Кеп кыргыз тилин мындан ары өнүктүрүүдө, байытууда турат. Аны илимдин, маданияттын, техниканын жана мекемелерде иш кагаздарды жүргүзүүнүн тили, жыйындарды, кеңешмелерди, чогулуштарды, конференцияларды, курултайларды (съезддерди) жүргүзүүнүн тили кылып калыптандырууда турат. Бул ардактуу милдетти бүткүл кыргыз журтчулугу жапа тырмак колго алганда гана тилибиз байып, өнүгүү жолуна түшмөкчү. Кыргыз тилин жоготуу жагына эмес, кыргыз тили менен бактылуу келечекке баруу керек!

Адабияттар:

1. Байгазиев «Атуул жана ата журт». «Эне тил тагдыры – эл тагдыры».
2. «Сабат санжырасы»
3. Кыргыз тилинин жазуу эрежелери
4. Эл агартуу журналы
5. Кыргызстан маданияты журналы январь 1977-жыл.
6. Нематджанова Г.А., Бакирова Э.У. Практические советы по изучению иностранного языка. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2014. №. 10. С. 175-177.
7. Нематджанова Г.А., Бакирова Э.У. Некоторые виды стратегий для эффективного обучения иностранного языка. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2015. №. 6. С. 239-240.